-KaraM-
2002

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI

JOURNAL OF THE BLACK SEA STUDIES
ЖУРНАЛ ЧЕРНОМОРСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

BALKAN KAFKAS DOĞU AVRUPA VE ANADOLU İNCELEMELERİ DERGİSİ

KIRIM YENİDEN

XIV-53 BAHAR - SPRING - Весна - 2017

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI

BALKAN, KAFKAS, DOĞU AVRUPA VE ANADOLU İNCELEMELERİ DERGİSİ

KaraM
Bahar 2017 • Sayı 53

Karadeniz Araştırmaları
Journal of the Black Sea Studies
Cilt/Volume 14 Sayı/Number 53
Bahar/Spring 2017 e-ISSN 2536-5126

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Owner and Managing Editor
Bilgehan Atsız GÖKDAĞ

Editörler/Editors
Osman KARATAY - M. Seyfettin EROL

Misafir Editörler/Guest Editors
H. Kutay AYTUĞ – Ayhan BİLGİN - M. Ali SAĞLAM

Yazı işleri / Secretariat
Yaşar ŞİMŞEK - Umut ÜREN

Tasarım/ Design
Ali BALCI

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Bernt Brendemoen (Oslo Üni.)
Prof. Dr. Haydar Çakmak (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Necati Demir (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Peter Golden (Rutgers Uni.)
Prof. Dr. Sadettin Gömeç (Ankara Üni.)
Prof. Dr. Hakan Kırımlı (Bilkent Üni.)
Dr. Yuri Kochubey (NAS of Ukraine)
Prof. Dr. Mihai Maxim (D.Kantemir Kültür Mrk.)
Prof Dr. David Mcdonald (Uni. of Wisconsin)
Prof. Dr. Hikmet Öksüz (KTÜ)
Prof. Dr. Mehmet Öz (Hacettepe Üni.)
Prof. Dr. Yücel Öztürk (Sakarya Üni.)
Prof. Dr. Dan D. Y. Shapira (Bar-Ilan Uni.)
Prof. Dr. Feridun Tekin (Giresun Üni.)
Prof. Dr. Uli Schamiloglu (Uni. of Wisconsin)
Prof. Dr. Mualla Uydu Yücel (İstanbul Üni.)
Prof. Dr. İliya V. Zaitsev (Moskova Devlet Üni.)

İdare Merkezi / Adress
Hacı Hasan Mah., Kahraman İbad Hüseyinli Sok. No: 2
Gölbaşı – ANKARA, Tel: 0536 760 55 42
www.karam.org.tr
karadenizarastirmalari@gmail.com

Yayın Türü / Type of the Periodical
3 aylık, uluslararası / quarterly, international

İçindekiler/ Contents

1-27 Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi / *An Analysis of the Crimean Dispute in the Context of State Formation and Extinction of States in International Law*
Mesut ŞÖHRET

29-50 Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar / *View of the European Uninon to the Annexiation of the Crimea: Sanctions Towards the Russian Federation*
İlhan ARAS

51-69 Güney Kafkasya'nın Jeopolitiği ve Güvenlik Sorunları: Dağlık Karabağ Örneğinde / *Geopolitics of the South Caucasus and its Security Problems: The Example of Nagorno Karabakh*
Hatem CABBARLI

71-98 Azerbaycan-Türkiye-İran Üçgeni: Politik Sorunların Gölgesinde Ekonomik İşbirliği Çabaları / *The Triangle Azerbaijan-Turkey-Iran: Economic Cooperation Efforts in the Shadow of Political Problems*
Fatma Aslı KELKİTLİ

99-121 Büyük Güçlerin Mücadelesinde Akdeniz: Refah Şilepi Örneği / *The Mediterranean in the Struggle of the Great Powers: The Case of Refah Freighter*
Evren KÜÇÜK

123-135 Karadeniz Bölgesindeki Bizans Eserleri / *Byzantine Monuments in the Black Sea Region*
Sevcan YILDIZ

137-151 Anadolu'da Ortaçağ Lojistik Merkezleri: Selçuklu Liman Kentleri / *Medieval Logistics Centers in Anatolia: The Saljukid Port–Cities*
Koray ÖZCAN

153-166 Zamana Yenik Düşen Bir Esere Görgü Tanığı Olmak: Amasya Kaleköy Camii / *To Be Eyewitness to a Building That Was Defeated by Time: The Amasya Kaleköy Mosque*
Fazilet KOÇYİĞİT TEPE

167-187 Kırım Tatar Diasporasında Melezleşen Diasporik Kimlik: Eskişehir Kırım Tatar Düğünleri Örneği / *Hybridization of Diasporic Identity in the Crimean Diaspora: The Case of Eskışehir Crimean Tatar Weddings*
Şahinde YAVUZ

189-204 Nüktedan Şair Hamâmîzâde İhsan ve Divanındaki Mizahi Manzumeleri / *The Humorist Poet Hamâmîzâde İhsan and His Humorous Poems in the 'Divan'*
Mehmet Sait ÇALKA

205-222 *Gibi* Biçimbiriminin İşlevsel Dil Bilgisi Bakimindan Çok İşlevli Görünümü / *The Morpheme "Gibi" and Its Multifunctional Aspect in Terms of Functional Grammar*
Seçil HİRİK

Kitap Değerlendirme / Book Review

223-227 Nuran Şahin, *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*
Hüseyin ÜRETEN

228-232 Gökdağ, Bilgehan Atsız- Talip Doğan, *İran'da Türkler ve Türkçe*
Abdullah MERT

233-240 Yayın İlkeleri/ Editorial Principles

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AKAR	Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Semra AYYILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ÇAĞLAR	Hitit Üniversitesi
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Tülin DURUKAN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Ruhi ERSOY	Gazi Üniversitesi/TBMM
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Atilla JORMA	University of Turku
Prof. Dr. Şenol KANTARCI	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Barış METİN	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN	Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA	Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Seyit SERTÇELİK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. A. Nezihi TURAN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Yrd. Doç. Dr. Minara Aliyeva	Uludağ Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail Avcı	Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Abdürrahim Aydın	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Aydıngün	Başkent Üniversitesi
Dr. Hatem Cabbarlı	AGSAM, Bakü
Doç. Dr. Mehmet Sait Dilek	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Soner Esmer	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Pınar Fedakar	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan Göksu	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Ceren Gürseler	USGAM
Yrd. Doç. Dr. Kanat İdris	Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Elşan İzzetligil	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal Karabulut	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Karadoğan	Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Karaman	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan Kesik	Giresun Üniversitesi
Dr. Şafak Oğuz	USGAM
Yrd. Doç. Dr. Emre Ozan	Kırklareli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mesut Şöhret	Gaziantep Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Aygül Uçar	Ege Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan Uçar	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Yahya Yeşilyurt	Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr. Yusuf Yılmaz	Akdeniz Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Burcu Ilgaz Yıldırım	Akdeniz Üniversitesi

Dergimizi Tarayan Veritabanları / Scanned by the Databases

ASOS, CEEOL, DOAJ, EBSCO, Index Copernicus, Index Islamicus, MLA International Bibliography, International Medieval Bibliography, ProQuest, Serials Solutions, TÜBİTAK-ULAKBİM, Ulrich's periodicals directory, CNKI, InfoBase

NÜKTEDAN ŞAİR HAMÂMÎZÂDE İHSAN VE DİVANINDAKİ MİZAHİ MANZUMELERİ*

Mehmet Sait ÇALKA**

ÖZET

19. asrın sonu ile 20. asrın ilk yarısında yaşamış olan Hamâmîzâde İhsan (1885-1948), klasik Osmanlı şiiri üslubuyla şiirler kaleme alan edebiyatımızın divan sahibi son şairlerindendir. Gerek devrinde gerekse ölümünden sonra kendisi hakkında kaleme alınan yazılarda, yaşadığı devrin sayılı nüktedanları arasında yer aldığı belirtilmiştir. Hakkında yapılan değerlendirmelerde Hamâmîzâde, zeki, zarif ve mizaha yatkın şahsiyetiyle övülmüştür. Bu makalede, Hamâmîzâde İhsan'ın divanında kaleme aldığı şiirlerin arasında müstakil olarak "Mizahi Manzumeler" başlığı altında topladığı şiirler, şairin mizah anlayışını ortaya koymak adına değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hamâmîzâde İhsan, Divan, Mizah, Nükte, Nütedânlık.

ABSTRACT

Hamâmîzâde İhsan (1885-1948) who lived in the late 19th and early 20th centuries was one of the last poets of our literature that poetized via the style of classical Ottoman poetry, on top of having collected poems. Criticism committed to paper about his literary work both during his era and post mortem stated that he was among important humorists of the era mentioned. He was specially praised for being intelligent, elegant and having humor-prone personality. In this article, his poems specially collected under the title of 'Humorous Poems'are going to be analyzed to demonstrate the poet's sense of humor.

Keywords: Hamâmîzâde İhsan, Collected Poems, Humour, Wit, Wittiness

Hayattan zevk alan, yaşama sevincini tadan her insan, bu lezzeti başkalarıyla da paylaşma arzusu içerisinde olabilmektedir. Bu paylaşımın sosyal hayattaki en güzel karşılığı tebessümdür. Tebessümün yani gülmenin sebepleri arasında en dikkate değer olgular ise insanların birbirlerine latife, nükte,

---

* Bu makale, 13-15 Mayıs 2016 tarihleri arasında Rize'de gerçekleştirilen "Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. calkamehmetsait@hotmail.com

fıkra, şaka, ironi, hiciv, mübalağa, istihzâ ve espiri yapmalarıdır. Bu kavramların dışında Anadolu kültüründe mizahın etrafında şekillenen diğer unsurlar ise hezel veya hezl, tehzil, tanz, latife, mülatefe, mutayebe, şaka, nükte, espri, suhriyye, suhre, mashara, tariz, tezyif, şath, şathiye, zemm, kadh, şetm gibi unsurlardır.[1] İşte bu mizahi unsurların hemen tümünde dinleyen veya okuyan insanın yüzünde bir tebessüm olguları meydana getirebilmektedir.

Yukarıda sıraladığımız mizahi unsurların hemen tümünü kapsayabilen bir ifade olan mizah, aslen Arapça bir kelime olup "şaka ve latife yapmak" anlamındaki "mezh" kökünden türetilmiştir. Bu yönüyle mizah, düşünceleri espri ve nükteyle süsleyerek anlatan söz ve yazı çeşidi olarak bilinmektedir. Kelimenin Arapça'daki şekli ise "müzâh"tır (Durmuş 2005: 205). Mizahla her ne kadar karşıdaki insanı veya topluluğu güldürmeyi amaç edinilse de mizah oldukça ciddi bir iştir. Zira toplumdan topluma, sınıftan sınıfa farklı işlevler yüklenebilen mizahta önemli olan, mizahı yapan kişinin maksadını, mizahın nerelere çekilebileceğini iyi saptaması, alay ettiği, eleştiri oklarını yönelttiği hedefi iyi belirlemesi ve toplumsal bağlamı gözardı etmemesidir. Aksi takdirde toplumsal gereksinmeler yoksa, mizahın amacına ulaşması söz konusu olamaz. Nitekim çok yönlü bir mizahi bakışın örneklerini veren Nasrettin Hoca fıkraları, bu yönleriyle yüzyıllarca dilden dile aktarılmış ve Türk toplumunun ortak gülmece kaynaklarından biri olmuştur (Aydın 2002: 26).

Türk toplumunda İslamiyet öncesine kadar götürülebilecek mizahi bir kültürün varlığından söz edilebilir. Nitekim çeşitli kaynaklarda buna kanıt olabilecek ifadeler mevcuttur. Bu kaynaklardan biri, Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı mahsullerinden olup ansiklopedik sözlük nitelikte olan *Divanü Lügati't Türk*'tür. Söz konusu eserde yer alan "Külüt" (Kaşgarlı Mahmud 2005: 334) kelimesinin "halk için gülünç olan şey" açıklamasıyla izah edilmesi, Türk kültüründe mizahın tarihi seyri hakkında ön fikir vermektedir.

Şunu da belirtmek gerekir ki Anadolu kültüründe gerek sıradan esnaf arasında gerekse ilim erbabı ve şairler arasında mizahi yönü, nüktedan yönü öne çıkan şahsiyetler toplumsal bir fert olarak daha fazla ilgi görmüş ve söz konusu şahsiyetlere karşı daha fazla hüsn-i kabul sergilenmiştir. Nüktedan şahsiyetlerin kendi nükte üretme ve mizah yapma kabiliyetleri dışında sosyal çevrenin de bu yöndeki şahsiyetlere sempati ile yaklaşması, bazı şair ve ediplerin bu tarzda şiir söyleme veya yazı yazma temayüllerini doğurduğu söylenebilir. Bu yöndeki temayüllerin başında nükte ve latife ile olaylara bakan şahsiyetin ince ve kıvrak zekasının varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. İşte çalışmamıza bahis konusu olan klasik Türk edebiyatının divan sahibi son temsilcilerinden Hamâmîzâde İhsan (1885-1948) da zarif ve mizaha yatkın şahsiyetiyle üstün zekasını nüktedanlıkla herkese kabul ettirmiş bir şahsiyettir. Kendisine ait divanda bulunan mizahi manzumeleri

[1] Bu ve buna benzer kavramların anlam çerçeveleri ve hangi durumlarda kullanıldıklarına ilişkin bilgilere bu yazının sınırlarını aşacağı düşünülerek burada yer verilmemiştir. Bilgi için bk. (Çiftçi 1998: 144-146; Güven 2007: 579; Kortantamer 2007: 65-66)

değerlendirmeden önce Hamâmîzâde İhsan'ın hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında muhtasar bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Hamâmîzâde İhsan'a Dâir

I. Hayatı ve Eserleri:

Hamâmîzâde İhsan Bey, 4 Şubat 1885'te Trabzon'da doğdu. Babası Trabzonlu Hamâmîzâde Hâfız Ahmed Efendi, annesi Rize eşrafından Çelebizâde Sâlih Ağa'nın kızı Nâfia Hanım'dır (Bal 2007: 824). Küçük yaşta babasını kaybeden Mehmed İhsan, ilk eğitimini kapı komşuları olan Hâfız Hoca Seher Hanım'dan aldı ve ondan Kur'an öğrendi. 1897'de Islahhâne Merkez İbtidâîsi'ni ve 1900'de ise rüşdiyeyi birincilikle bitirdikten sonra 1903'te Trabzon İdâdîsi'nden mezun oldu (İsen, Canım 1989: 1).

Babasının yokluğundan dolayı ailenin sorumluluğunu üstlenerek emlak ve arazilerin idaresine bakmak zorunda kalması, öğrenimine devam etmesini engelledi. Bununla birlikte okuyup yazmaya karşı hevesi çok erken yaşlarda başlamış olduğundan daha on yaşında iken Trabzon'da Papaz Kalust Şinâsî Efendi'den, daha sonra da askerî rüşdiye Fransızca öğretmeni Sabîh Bey'den Fransızca dersleri aldı. Trabzon'da sürgünde bulunan âlim ve şair Erzurumlu Ali Şevket Hoca'dan Mesnevî okudu. İstanbul'da yayımlanan birçok gazete ve derginin genç nesillere ulaşmasını sağlayan kitapçı Hamdi Efendi'den de büyük destek gördü. Bu yıllarda Trabzon'da bir edebî mahfil durumundaki Hamdi Efendi'nin *Âyîne-i Efkâr* adı verilen kitapçı dükkanının müdavimlerinden olan Hamâmîzâde, burada hem edebî sohbetlere katılıyor hem tanınmış edebiyatçıların kitaplarını okuyor hem de Hamdi Efendi'nin derin bilgilerinden istifade ediyordu (Uzun 1997: 435).

Daha on dört yaşında iken Osmanlı Türkçesinin inceliklerini öğrenmiş olan Hamâmîzâde, daha o yaşlarda süslü nesirle yazabildiğinden bazı kişiler önemli yazılarını ona yazdırıyorlardı. O dönemde Trabzon'un tanınmış isimleri olan İbrahim Cûdî Efendi, Hatibzâde Emin Efendi ve Arnavutzâde Ahmed Efendi'nin sohbetlerinden faydalandı. Yirmi yaşına gelmeden yazı yazmaya başladı. İlk şiirleri Trabzon ve İstanbul'da yayımlandı. Zaman içinde kendini yetiştirerek edebiyat, tarih, biyografi ve bibliyografya alanlarına yöneldi. Mahallî dil ve folklor üzerinde çalıştı. Kendisine teklif edilen Trabzon İdâdîsi edebiyat öğretmenliğini fahri olarak kabul etti. 1909-1913 yılları arasında Trabzon İdâdîsi, Trabzon Dârülmuallimîni ve Trabzon Sultânîsi'nde kitâbet, tarih ve edebiyat; 1913'te ayrıca Trabzon Askerî Rüşdiyesi'nde, Trabzon Dârülmuallimîni'nde İslâm ve Osmanlı tarihi dersleri okuttu. I. Dünya Savaşı'ndan önce İstanbul'daki ailesinin yanına gitti. Savaşın başlaması, deniz yolunun kapanması ve Trabzon'un düşman işgaline uğraması üzerine Trabzon'a dönemedi. 1917 Eylülünde İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde ve aynı okulun "kısm-ı evvel" denilen bölümünde Türkçe, ticari yazışma ve neşriyat dersleri öğretmenliği yaptı. 1924 yılında İktisat Vekâleti'nin teklifi üzerine Trabzon'da Yüksek Ticaret Mektebi'ni, kuruluş masraflarını daha sonra devletten almak üzere kendi imkânlarıyla yeniden kurdu. Müdürlüğünü yaptığı bu okulda Türkçe, edebiyat, ticari

yazışma ve neşriyat derslerini de yürüttü. Buranın 15 Haziran 1927'de orta dereceli bir okul olarak Maarif Vekâleti'ne devredilmesinden sonra bütün mesaisini harcadığı bu ağır görevi sebebiyle sağlığı bozulunca 28 Ekim 1928'de istifa edip İstanbul'a döndü (Uzun 1997: 435).

Kasım 1928'de İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde görev alan Hamâmîzâde, 10 Şubat 1929'da Galatasaray Lisesi orta sınıflarında Türkçe derslerine de girmeye başladı. Fakat bu iki görev onu yorduğu için Galatasaray Lisesi'nden ayrılarak Yüksek Ticaret Mektebi'nin lise kısmında edebiyat ve muhaberat öğretmenliği yaptı ve bu görevini ölümüne kadar sürdürdü. 11 Mayıs 1948'de vefat etti. Mezarı Edirnekapı Şehitliği'ndedir. Yazılarında M. İ., M. İhsan, Şimşek, Serçe, Sunûhî takma adlarıyla Hamâmîzâde İhsan imzasını kullanmış, soyadı kanunundan sonra Hamamioğlu soyadını almışsa da Hamâmîzâde olarak anılmıştır (Uzun 1997: 435).

Hayatı boyunca kaleme aldığı ve yayınlanan eserleri şunlardır:

1. *Yolculukta*: Henüz on beş yaşında iken ailesiyle birlikte çıktığı bir yolculuğu anlatan bir eser olup 1331/1913'te Trabzon'da basılmıştır.

2. *Hamsinâme*: Hamâmîzâde'nin en meşhur eseri olan bu eser, edebiyat çevreleri dışında da büyük ilgi görmüş, hakkında birçok yazı yazılmıştır. Eserde Karadeniz halkının simgesi kabul edilen hamsi çeşitli yönleriyle ele alınarak incelenmiş, "Hamsinin Edebiyattaki Yeri" bölümünde birçok manzum-mensur ve mizahi örneğe yer verilmiştir. Eser, eski harflerle 1928'de İstanbul'da basılmıştır. Söz konusu eserin yeni harflerle neşri Burhan Sayılır ve Murat Babuçoğlu tarafından yapılmıştır (Sayılır, Babuçoğlu 2007).

3. *Dîvân:* Eser dokuz bölümden oluşmakla birliklte içerisinde altı na't, bir kaside, iki muhammes, on bir tahmîs, bir tesdîs, on şarkı, 145 gazel, dokuzu bazı olaylara dair, yedisi tarih düşürmek için, on dokuzu darbımeseller üzerine söylenmiş elli altı kıta ve bir tarih manzumesi, yirmi dokuz rubâî, çoğu mizahi olmak üzere on manzume, iki tarih, on kıta, bir destan ve "Şâdînâme" adlı mizahi bir kısım bulunmaktadır. Latin alfabesinin kabulünden önce eski harflerle basılmış son eser olma özelliğini de taşıyan eser, mürettep bir divan görünümünde olmakla birlikte yer yer klasik anlayışın dışında kaleme alınmış manzumeleri de bulundurmaktadır. Hamâmîzâde şiirlerinde Nedîm gibi dertten uzak bir dünya görüşü, şen, neşeli, coşkun bir söyleyiş biçimi sergilemiş, yer yer günlük meselelere de temas etmiştir. Şair ayrıca divan edebiyatından gelen pek çok mazmunu şiirlerinde ustaca kullanmış, halk dilindeki atasözü ve deyimlere bolca yer vermiştir. Divanın sonunda bulunan on dokuz kıta atasözlerinin nazma çekilmesinden meydana gelmiştir. Hamâmîzâde, hece ile yazdığı "Bir Destan" başlıklı mizahi manzume dışında bütün şiirlerinde aruz veznini başarılı bir biçimde kullanmıştır. Eser, 1347/1928'de İstanbul'da eski harflerle basılmış, 1989'da ise Mustafa İsen ile Rıdvan Canım tarafından yeni harflerle yeniden neşredilmiştir (İsen, Canım 1989).

4. *Bilmeceler:* İçerisinde 772 bilmece bulunmaktadır. Bunların 561'i bizzat Hamâmîzâde tarafından Trabzon'da derlenmiş, diğerleri çeşitli yöre-

lerden ve kaynaklardan alınmıştır. Eser folklor konusunda ilk metotlu derleme örneği olarak kayıtlara geçmiştir.

5. *Baba Sâlim:* Eserde halk şairi Baba Sâlim'in hayatı ve sanatına dair bir bölümden sonra şiirlerinden on koşma, bir destan, beş mizahi koşma, bir sâkînâme ve bir mizahi destana yer verilmiştir. Eser 1930'da İstanbul'da basılmıştır.

6. *Trabzon'da İlk Kitapçı Kitâbî Hamdi Efendi ve Yayınları*: Başlarda Trabzon'daki sahaflar ve bu sahafların bulunduğu yerlerin tanıtıldığı eserde Hamâmîzâde, özellikle kendi hayatında önemli bir yere sahip olan Trabzonlu kitapçı Hamdi Efendi'nin hayatı ve kitapçılığı üzerinde durmuştur. Eser 1947'de İstanbul'da basılmıştır.

7. *Lâf Olsun Diye*: Hamâmîzâde'nin nüktelerinden ibaret olup yazarın oğlu tarafından İstanbul'da 1949'da yayımlanmıştır. Eserin başında Ali Nihat Tarlan'ın "Hamâmîzâde İhsan'da Nükte ve Zerafet", İbrahim Alâeddin Gövsa'nın "Nükte ve Hamâmîzâde", Ercüment Ekrem Talu'nun "Bir İki Söz de Benden" başlıklı yazıları ve Rusûhî Baykara'nın sekiz mısralık bir tarih manzumesi yer almaktadır.

8. *Ömer Hayyâm Rubâîleri*: 1966'da basılan ve önsözünü Ali Nihat Tarlan'ın kaleme aldığı eserin başında Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın, müellifin ve oğlu Orhan Hamami'nin bazı açıklamaları bulunmaktadır.

Bu eserleri dışında diğer basılmış eserleri arasında *Kâtip* (1327), *Türk Edebiyatı Nümuneleri* (1926), *Tüccâr Kâtibi* (1923), *Ticârî Muhâberât* (1942, 1945) ve *Ticârî Neşriyât* (Tarihsiz) adlı eserlere sahip olan Hamâmîzâde'nin kaynaklarda bunlardan başka tamamlanıp yayınlanmamış otuz; yarım kalmış on dört eserinin varlığından bahsedilmiştir (İsen, Canım 1989: 14-16; Kayaoğlu 1995: 97-105).

II. Nüktedânlığı:

Küçük yaşta babasını kaybetmiş ve ailenin sorumluluğunu çocuk yaşta omuzlarına yüklenmesine rağmen hayata daima olumlu açıdan bakmış olan Hamâmîzâde, kendisinden bahseden pek çok kaynak onun hemen her ortamda gülümsemeyi, latife ve nükte yapmayı eksik etmeyen hayat dolu bir kişiliğe sahip olduğundan bahseder (Gezgin 1940; Kayaoğlu 1995: 97-95; İsen, Canım 1989: 9). Dürüst ve çalışkan bir biri olan, şairliği yanında edebiyat, tarih, biyografi, bibliyografya ve folklor çalışmalarıyla haklı bir şöhrete sahip bulunan Hamâmîzâde, devrin edebiyatçıları arasında sevilen bir sima ve edebî mahfillerin vazgeçilmez isimlerinden bir "şâir-i mâderzâd" yani anadan doğma şair olarak kabul edilmiştir. Yahya Kemal, M. Fuad Köprülü, Ercümend Ekrem Talu, İbrahim Alâeddin Gövsa, Hikmet Münir gibi edebiyatçı arkadaşları tarafından divan edebiyatını iyi bilen, bütün sanatlarına ve inceliklerine vâkıf olan, ezberinde binlerce beyit bulunan, aslen Trabzonlu olmakla birlikte gerçekte nadir yetişen bir İstanbullu olarak nitelendirilmiştir (Uzun 1997: 435).

Devrin sayılı nüktedanları arasında yer almış olan Hamâmîzâde, zeki, zarif ve mizaha yatkın şahsiyetiyle de tanınmıştır. *Laf Olsun Diye* adlı eserinin ön sözünde Ali Nihat Tarlan, onun bu nüktedan kişiliğiyle ilgili şu sözle-

re yer verir: *Kısıcası Hamâmîzâde İhsan, hayata baktığında onu kara gösterecek bir sebep bulamazdı. Bunları şunun için belirtiyoruz: O, son devrin yetiştirdiği sayılı nüktedanlardan biriydi. Nükte ve zerâfetin gerçek mahiyet ve ölçüsüne sahip isimlerdendi.* (Tarlan 1949: III).

Aynı eserde Ercüment Ekrem Talu, yine Hamâmîzâde'nin herkesçe takdir edilen nüktedanlığıyla ilgili şu yorumları yapar: *Rahmetli İhsan'ın Karadeniz rüzgarları kadar keskin, horon havaları kadar kıvrak, Kisarna suyu*[2] *gibi fıkır fıkır zekasından vakit vakit fışkırmış bulunan bu huzmeler…* (Hamamizade 1949: IV).

Laf Olsun Diye adlı eserinde toplanan nüktelerine bakıldığında genel olarak uyarı veya eleştiri maksatlı mutayebelerden oluştukları görülür. Söz konusu bu nüktelerde Hamâmîzâde, samimi dil kullanmanın yanında muhatap aldığı kişileri kırmadan, incitmeden, zarif bir şekilde uyardığı dikkatlerden kaçmaz. Söz konusu bu nüktelerden bir örnek vermek gerekirse;

> *"Mektepte konuşuyoruz. Hamâmîzâdelikten söz açıldı. Arkadaşımız Hoca S., bu kelimeyi Arapça'da güvercin (kumru) demek olan Hamâme'den getiriyordu. Halbuki atalarımdan beri hamam kelimesinden gelen soyadım için böyle bir yorumun ne gereği vardı.*
>
> *-Hocam -dedim- güvercin de, kumru de, -beline kazma vurmadan- dam üstünde saksağan de ve nasıl istersen öyle uçur, ancak dolaştırıp hamamın kubbesine kondurmayı unutma…"* (Hamamizade 1949: 9).

Hamâmîzâde İhsan Bey'in bu mizahi tavrı günlük hayatta sohbet ortamlarında söylediği nüktelerin ötesinde bazı eserlerine de yansımış ve kaleme aldığı *Divanı*'nda da bu tavrı sürdürmüştür. Ancak onun şiirlerinde mizah denince akla ilk gelen örnek, *Hamsi-nâme* adlı eseridir. Bu eserde şair, kendi şehrine ve insanına has olan özellikleri çok ince ve usta bir mizahla kaleme aldığı görülür. Hamâmîzâde'nin bu yönü kendi döneminde yaşamış olan birçok önemli isimden de takdir görmüştür. Bu isimler arasında Orhan Seyfi Orhon, Sadettin Nüzhet Ergun, Yahya Kemâl, Faruk Nafiz Çamlıbel, Süleyman Nazif, Hakkı Süha ve Ali Nihat Tarlan gibi isimlerdir. Örneğin Yahya Kemâl,

Buluştuk beş Melâmî altı sûfî üç de Bektâşî
Gel ey Hammâmîzâde bezme şenlensin göbek taşı

şeklinde ifade ettiği beyit, Hamâmîzâde'nin meclislerde aranan bir nüktedan olduğunu açıkça göstermektedir.

Dönemin önde gelen bir başka şairi Süleyman Nazif de Hamâmîzâde'nin hem gazeldeki hünerini hem de nükteli söz söyleme yeteneğini şu beyitle hatırlatır:

Görmek dilersen ey dil şellâle-i beyânı
Tarz-ı gazelde dinle İhsan-ı nüktedânı (İsen, Canım 1989: 13).

[2] Kisarna suyu: Trabzon il merkezine 7 km uzaklıkta olup Bengisu Mahallesi eski adı ile "Kisarna" köyünde çıkan minareli zengin suyun adıdır.

III. Divanındaki Mizahi Manzumeleri

Hamâmîzâde'nin mizahi bir üslupla kaleme alınmış olan manzumeleri divanın sonunda yer alır. "Mizahi Manzûmeler" başlığı altınada verilen bu bölümde Hamâmîzâde, "Bir Halîl-i Pâk-nihâd Lisânından", "Bir Latîfe", "Iydiyye", "Hamsi Kasidesi", "Kudûmiyye", "Berâber Terennüm", "Re'sen Terennüm", "Diyerek", "Bir Kıt'a-i Tarihiyye" ve "Bir Destan" (İsen, Canım 1989: 271-321) başlıklı manzumelerde mizahi unsurları kullanarak okuyucunun yüzünde tebessüme vesile olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi 18. asrın şairi Nedîm gibi dertten uzak bir dünya görüşüne, şen, neşeli, coşkun bir söyleyiş biçimine sahip olan Hamâmîzâde, bu yapısını şiirlerine de yansıtmıştır. Örneğin "Bir Halîl-i Pâknihâd Lisânından" adlı manzumede en dikkate değer beyit, onun mizahi yönünü de açıkça göstermektedir. Bu beyitte Hamâmîzâde, dünyanın komedisine, tiyatroya benzeyen hayatına kayıtsız bir şekilde kıs kıs güldüğünü, bundan dolayı kendi sesinin yani sözlerinin de zevk veren mizah tarzında olduğunu dile getirmektedir:

Kıs kıs gülerim müdhike-i 'âleme lâ-kayd
Zevk-âver olur tarz-ı mizah üzre safîrim (Beyit 5)

Şair Şâdî için kaleme aldığı *Bir Latîfe* adlı manzumesinde Hamâmîzâde, ilk başlarda Şâdî'yi över gibi görünmesine rağmen yakın arkadaşı olan Şâdî ile alay eder tarzda nükteli dokundurmaları okuyucunun yüzünde bir tebessüme vesile olmaktadır:

Şâ'ir diyerek kendi eder kendini takdîm
Vardır bu komedyada onun haylice fendi
Eş'ârını etfâl-i zamân eylerdi evrâd
Hâcet komadan gayriye hep kendi beğendi (b. 5-6)

Aynı manzumede şair Şâdî'nin boğazına düşkünlüğünü ve kilosunu (göbeğini) da alay konusu yapan Hamâmîzâde, Şâdî'nin Taştekne dergahında yediği aşurelerin sayısını latife olsun diye abartarak okuyucuya sunmuştur:

Kırk kâse aşûre yedi Taştekne'de bir gün
Dergehde semâ etti ederken dedelendi
Bir lahza doyup kanmadı ol batn-ı mu'azzam
"Kırk çeşme"lerin ağzına bağlandı su bendi (b. 10-11)

Iydıyye başlıklı manzumeye gelindiğinde Hamâmîzâde, bayram alayından, bayramlardaki spor eğlencelerinden bahsettikten sonra sözü zamanın hâllerinden açmak istese de bu sözlerin çok da ehemmiyetli olmayacağını dile getirir ve bu bahsi açmadan atasözlü, nükteli bir ifadeyle konuyu değiştirir:

Yüzemezmiş denilir laf ile peynir gemisi
Bu lafın bir sonu gelmez mi ne çan çandır bu (b. 14)

Hamâmîzâde'nin *Divanı*'da okuyucuyu tebessüme sevk eden en dikkate değer mizahi manzume şüphesiz *Hamsi Kasidesi*'dir. Hamsiden yapılan yemek çeşitlerinden tutun da hamsi yeme adabı ve hamsinin faydalarına kadar pek çok konuya değinen şair, 127 beyitle belki de Türk edebiyatında bir hayvan etrafında kaleme alınan en uzun kasidelerden biridir.

Bir sofrada tek soğan bulunsa
Eyler bu da iktizâ-yı hamsi
Envâ'-ı ta'âmı şöyle dursun
Kâfiydi şu bazlama-yı hamsi (b. 16-17)
...
Cennette de çünkü mâ-hazarmış
Zevk ehline baklava-yı hamsi (b. 20)

Karadeniz'de halk arasında en fazla kabul gören balık hiç şüphesiz hamsi balığıdır. Hamâmîzâde'nin diliyle bu durum, hamsiyi balıklar arasında şampiyon yapmış ve kupaları her zaman bu balık toplamıştır. Hatta bu durum hamsiyi o kadar şımartmış ki hamsi balığı diğer hayvan etlerinin karşısında durup onlar için salâ bile okumuştur:

Esmâk arasında şampiyondur
Hep kendi alır kupa-yı hamsi
Envâ'-ı lahûme karşı durmuş
Meydân okumuş salâ-yı hamsi (b. 52-53)

Hamâmîzâde'ye göre hamsi yemenin bir adabı vardır. Örneğin hamsi tuzlamasını yerken dikkat edilmelidir. Çok fazla yenmesi halinde, oluşan hararetle yiyenin karnını Kerbelâ'ya dönüştürür. Kerbelâ'ya dönen midenin hararetini dindirmeye Dicle (Şatt) ve Fırat nehirleri bile yetmeyecektir.

Pek çok götürür su gâfil olma
Küplerdeki tuzlama-yı hamsi
Bağlansa Şatt ü Furât kanmaz
Cismindeki Kerbelâ-yı hamsi (b. 61-62)

Kasidenin hemen her beytinde mizahi malzemeyi kullanan Hamâmîzâde, hamsinin anası ve babasını da belirlemiştir. Hamâmîzâde'ye göre hamsinin anası Palamut balığı, babası ise Torik balığıdır. Akrabaları ise Uskumru, Tekir, Kefal, Lüfer ve Ton balıklarıdır.

Mâder palamut denilse lâyık
Zîrâ şu torik baba-yı hamsi
Uskumru, tekir, kefâl, lüfer, ton
Olmuşsa da akraba-yı hamsi (b. 64-65)

Hamâmîzâde'ye göre hamsi balığı Trabzon halkının başına konmuş bir devlet kuşudur. Öyle ki Trabzon'un âlimleri hamsi yiyerek âlim; şairleri de yine hamsi yiyerek kendisi gibi hamsi dostu olmuştur:

Devletle murâd alır Trabzon
Konmuş başa bir hümâ-yı hamsi

Âlimleri hamsi-hâr olurlar
Şâ'irleri âşinâ-yı hamsi (b. 75-76)

Kasidenin sonunda Hamâmîzâde, hamsi ile ilgili bu kadar şakanın ve methiyenin yeterli olduğunu, zira hamsinin övülmesiyle alakalı binlerce beytin yazılması durumunda dahi hamsi övgüsünün bitmeyeceğini dile getirmiş ve hamsi bolluğunun ilelebet sürmesi için dua etmiştir:

Artık yetişir lisân-ı tebcîl
Artık yetişir şaka-yı hamsi
Binlerce de beyti bulsa bitmez
Tesbîh-i dür-i senâ-yı hamsi (b. 119-120)
…
Feyz-âver-i mülk ü millet olsun
Tâ rûz-ı bekâ bekâ-yı hamsi (b. 127)

"Hamsi Kasidesi"den sonra Hamâmîzâde, dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Uğural'ın Trabzon'u ziyareti münasebetiyle "ma'ârif" redifiyle kaleme aldığı "Kudûmiyye" manzumesinde de yer yer mizahi unsurları kullanmıştır. Bu manzumede özellikle bakan yardımcısı Emin Bey'in son derece kuralcı kişiliğini deyimlerle mizah konusu etmesi dikkat çekicidir:

Ez-cümle bugün cây-ı emânetde Emin Bey
Beyne'l-küberâ umde-i erkân-ı ma'ârif
Kânûn-ı fürûzân-ı zekâdır ki demâdem
Kaynatmadadır başlara kazgân-ı ma'ârif
Zinhar onu incitmeye söyletmeye gelmez
Şeytâna takar istese urgân-ı ma'ârif (b. 41-43)

"Mizahi Manzumeler" başlığı altında kaleme aldığı bir başka şiiri "Beraber Terennüm" başlığını taşımakla birlikte bu manzume, şairin yakın arkadaşı Halil Nihad'la birlikte müşterek kaleme alınmıştır. Tazmin olan bu manzumenin ilk beyitleri, Hamâmîzâde'nin çok sevdiği Filorinalı Nâzım Bey'e (ö.1939) aittir (İnal 1988: II/1155-1159). Florinalı Nâzım, şairlik konusunda Faruk Nâfiz Çamlıbel (ö. 1973) tarafından eleştirilmiş, kendisi de on üç beyitlik bir manzumeyle bu eleştiriye cevap vermiştir. İşte Hamâmîzâde, Halil Nihad'la birlikte bu manzumenin her beyti önüne sekizer mısra ekleyerek tazmin etmiştir. Hiciv ve mizahın ortak bir şekilde sunulduğu bu manzumede Fâruk Nâfiz ince bir dil ve mizahi bir üslupla tehzil edilmiştir. Manzumenin hemen tümü aynı üslupla yazılmakla birlikte mizahi tarafı en üstün olan bendi şöyledir:

Vaktiyle de zirzop sayılırdın şımarıktın
Noksân idi 'aklın biliriz eski kaçıktın
Lâkin yine pek böyle değildin uyanıktın
Akrânına nispetle biraz fikri açıktın
Bed-mest değildin bu kadar ba'zan ayıktın
'Aklınca kalenderliğe saptın bizi sıktın

Kârilerinin ağzına her herzeyi tıktın
Yazmaktan usandın sanırım sen bile bıktın
"Vâdî-i kadîmin ne sönük nâzımı çıktın
Şahsiyyet-i şi'riyyeni birden bire yıktın" (Bend 11)

Söz konusu manzumenin tazmininden sonra Hamâmîzâde "Re'sen Terennüm" başlığıyla ve kendi kalemiyle üç bend daha eklemiştir. Florinalı Nâzım'ın övüldüğü bu bendlerin arasında mizahi yönü en fazla olanı şöyledir:

Gör nâzım-ı devrânı bugün bir eşi yoktur
Volkan gibidir fikri fakat âteşi yoktur
Öz kardaşı var sâdece söz kardaşı yoktur
Yekpâre giyer câme-i 'irfân peşi yoktur
Minnet edemez kimseye gayret-keşi yoktur
'Âlemde dubaracı değil şeşbeşi yoktur
Hep-yektir onun attığı bir tek şeşi yoktur
Sizler gibi şübbân ile hîç hoşbeşi yoktur
Şehbâz-ı me'ânîdir o elbet eşi yoktur
Dildâr ona dildâde olur meh-veşi yoktur

Hamâmîzâde'nin "Mizahi Manzumeler" başlığı altındaki "Diyerek" başlıklı ve redifli gazeline gelindiğinde ise yine samimi bir dille kaleme alınan mizahi bir manzumeyle karşılaşmaktayız. Şair, bu manzumede tabiatı gereği latife, nükte ve ince manalı sözleri dile getirdiğini okuyucunun zevkine göre istediğini seçebileceğini ifade etmektedir:

Latîfe, nükte, zarâfet yazar, sunar tab'ım
Mezâk-ı âleme yer yer beğen beğen diyerek (b. 10)

"Diyerek" başlıklı manzumeden sonra "Bir Kıt'a-i Tarihiyye" başlıklı şiir de Hamâmîzâde'nin mizahi üslupla kaleme aldığı manzumelerdendir. Burada Hamâmîzâde, çok yakın arkadaşı Kayserili Yaşar Şâdî'nin Tarsus'ta bulunan Biberiye[3] tarikatı şeyhi Halil Derelioğlu'nun verdiği ziyafete katılmasına tarih düşürmüştür. Bu tarih manzumesinde Hamâmîzâde, arkadaşı Yaşar Şâdî'nin çok et yemesiyle mizahi bir üslupla şakalaştığı (mütâyebe eylediği) görülür. Hamâmîzâde'ye göre Yaşar Şâdî'nin midesi o kadar büyük ve güçlüdür ki bir koyun sürüsünü dahi yese tümünü hazmedecek niteliktedir:

Ne riyâzet ne kerâmet bu ki hîç tınmayarak
Kırk tabak lahmı yedin dâ'ire-i Paşa'da
…
Hazm eder cümlesin işkenbe-i kübrâ sürer
Sürüler mi'deni imkân bulamaz ifsâda (b. 7-9)

[3] Nakşibendiyye'nin Hâlidiyye kolunun tesiri altında Tarsus çevresinde Halil Derelioğlu (ö. 1933) adlı birinin önderliğinde ortaya çıkıp kısa bir süre sonra ortadan kalkan tasavvufî bir hareket. Bk. (Öngören 2011: 96).

Hamâmîzâde'nin mizahi manzumelerinin son örneği, *Bir Destan* başlığını taşıyan manzumedir. Divanında hece vezniyle yazılan tek manzume özelliğini taşıyan destan 41 dörtlükten oluşmaktadır. Hamâmîzâde'nin arkadaşı Şâdî'nin ağzıyla kaleme alınan destanda sevgiliyi tek görünce gece boyu birlikte sohbet etme arzusunu sevgiliye dile getirmek isteyen âşığın başından geçenler anlatılmaktadır. Her bir dörtlüğü mizahi açıdan değerlendirilebilecek niteliğe sahip olan bu destanda ironi, istihzâ, nükte, latife gibi birçok mizahi unsuru görmek mümkündür:

Cânânı nasılsa tenhaca gördüm
Yaklaştım yanına erkâncasına
Ayağı tozuna yüzümü sürdüm
Eski edep üzre dîvâncasına
Dedim hayrânınım ey gül-i ra'nâ
Meşk alır âhımdan bülbül-i şeydâ
Egerçi hûbâna lâyık istiğnâ
Kerem kıl sen ammâ ikrâmcasına
Bir gece bize gel sohbet edelim
İstersen biraz da 'işret edelim
Biz bize kalalım halvet edelim
Ne bu güft ü gûlar çan çancasına
Dedi ki îmânım biz ehl-i teliz
Mâ'il-i semâ'î hem de gazeliz
Sen Köroğlu isen biz Çamlıbeliz
Afilli güzeliz devrâncasına
Biz güreş biliriz futbol biliriz
Hem erkân biliriz hem yol biliriz
Kol bacak oynatır sağ sol biliriz
Döneriz meydânda harmancasına
Mevlevî demişler bize Mevlevî
Büyük dedemizden gördük Mesnevî
Aldık şeyhimizden feyz-i ma'nevî
Külah giydiririz kaftancasına
Ortada beş kutu şeker isteriz
Domino oynarız poker isteriz
Biz çaya konyağı döker isteriz
İçeriz rindânca ayrancasına
Hamâmî İhsan'dır o merdin adı
Köprülü Fu'âd da onun üstâdı
Şu'arâ zümresin seversin Şâdî
Onlar da bulunsun ihvâncasına
Dedim kurbânınım şâh-ı melâhat
Kulunum kerem kıl eyle mürüvvet
Ne emreder isen hazırdır elbet
Emrin baş üstüne fermâncasına

Onları ammâ ki getirme yâda
Ermesin Köprülü cisr-i murâda
Biz halvet edelim Hamâmîzâde
Yansın âteşlere külhancasına
Ey âhû gözleri sayyâd-ı kulûb
Ayağın tetik al olursun mahcûb
Biz düş-i vuslatın nice bin mahbûb
Keklikler atmışız hâmâncasına
Biz Kara Ahmed'le başa çıkmışız
Kuruyu bırakmış yaşa çıkmışız
Eğeri görmeden kaşa çıkmışız
Atlar oynatmışız arslancasına
Mef'ûlü fâ'ilün parmak hesâbı
Hepsinde fakîrin vardır nisâbı
Ezberden okuruz yüz dört kitâbı
Tevrat'ı İncil'i Kur'âncasına
Biz gibi şu'arâ gelmez cihâna!
Her tevarihlerde olduk yegâne
Her şâir kelâmı sığmaz divâne
Bizim kelâmımız dîvâncasına
Bahr-ı me'ânîde biz de dalmışız
Maval okumuşuz nasîb almışız
Kavaldan anlarız davul çalmışız
Külahlar giymişiz 'irfâncasına
Bir suda yüzelim mânend-i taka
Bahr-i muhabbetde satalım caka
Konyaklı çaylardan toka fiyaka
Sohbetler edelim rindâncasına
Zevkin değil ise nûş etmek rakı
Şampanya içeriz terk et merakı
Biz pîr-i muğânız sen de ol sâkî
Ayranlık şişirme tûrancasına
Gönül yarasını gel sağlayalım
Sen çek hançerini biz zaglayalım
Önünde yatalım el bağlayalım
Boyun uzatarak kurbâncasına
Böylece nutk edip saçarak hikmet
Ettik o fettânı râzı nihâyet
Tekerrür eyledi leyle-i vuslat
Ahd ü karâr üzre peymâncasına
Sa'atler yıl oldu dakîkalar gün
Askeri gecenin etmedi sökün
Sîh-i intizâr da olduk pek zebûn
Yaktık cân u teni biryâncasına

Hele gönlümüzü akşâm edelim
Ramazânımızı bayrâm edelim
Biz de bu kubbede bir nâm edelim
Parmak ısırsınlar hayrâncasına
Emredilenlerden dahi ziyâde
Koynaklar şekerler ettik âmâde
Kıydık malımıza fâni dünyâda
Ayş u nûş etmeğe insâncasına
O gün câmilerde dolaştık sâ'im
Tâ'atı Hudâ'ya olduk müdâvim
Bu şeb de cananla olalım kâ'im
Mevlâm kabul etsin Yezdâncasına
Hevâ-yı visâle açıp yelkeni
Bî-taraf sularda kırdık dümeni
Orsa boca attık fülk-i bedeni
Hâne limanına kaptancasına
Buhurlar yakarak ıtır süründük
Ele tesbih aldık Hak'dan göründük
Soyunup rahmânî kisve büründük
İşler yapmak için şeytâncasına
Süzülmüş çeşmânı mest-i tegâfül
La'l-i dür-efşânı piyâle-i mül
Ruhsâr-ı tâbânı mânende-i gül
Cânânım göründü handâncasına
Gelince o reşk-i Firdevs-i âlâ
Kâlâ-yı cân kıldım pâyine fedâ
Bu gece giymişti çünkü serâpâ
Sırmalı hülleler gılmâncasına
Bırakıp hâricte bîgâneleri
Hemân ref' eyledik peymâneleri
Şem'-i cemâlinin pervâneleri
Dolandı meclisi sûzâncasına
Tahammül eyledik el şakasına
Ezelden tutkunuz her cakasına
Anam babam diye fiyakasına
Varımız vermişiz olancasına
Başa çıkarınca böyle bir işi
Aman kırmayalım dedik kirişi
Germ-â-germ ederek alış-verişi
Yükün başlar iken kamancasına
Gördük bir alayı hep kabadayı
Tertip eylemişler baskın alayı
Edip bir ağızdan na'ra-serâyı
Hânemiz sarmışlar düşmâncasına

Ellerinde yanar fenerleri var
Başlarında döner miğferleri var
Acemistân'a mı seferleri var
Bu ne taşkınlıktır volkancasına
Dalkılıç çıkınca cümle şeb revân
Can korkusu oldu bende nümâyân
Yok idi yanımda kılıçla kalkan
El açtım yârimin tabancasına
Bir de ne göreyim yârânmış gelen
Hâne-i rahmâna şeytânmış gelen
Kâfile kâfile hicrânmış gelen
Hem vuslat olmadan canâncasına
Ayıttım ki: ne alıp satmak istersiz
Pişmiş aşa su katmak istersiz
Cümleniz bunda mı yatmak istersiz
Def' olarak gidin yârâncasına
Bir perî-çehreyi alalım dedik
Felekten bir gece çalalım dedik
İnsânca şurada kalalım dedik
Nereden haber aldınız şeytâncasına
Ayttılar: ey "Şâdî" dilin bulaştı
Kırdığı cevizler bini de aştı
Bu işe yâr ile ağyâr da şaştı
Sohbete gelmişiz akrâncasına
Baktık ağalarla çıkışmak olmaz
Dedi ki sohbete asla doyulmaz
Muhabbet sofrası taşar da dolmaz
Buyurun sofranın tek mancasına
Fırsatı kaçırdık zevâle yandık
Derdi elimizde kavala yandık
Âteş-i iğfâl-i ...le yandık
Düştük tuzağına hem kancasına
Baht âyînesinin cilvesi çokmuş
Muhabbet hüsrânı âteşten okmuş
Hem bezm-i vasl olmak kaderde yokmuş
Küselim tâli'e pişmâncasına
Hicret'in bin üç yüz kırk yedi ânı
Âşık İhsan düzdü işbu destanı
Şâdîyle yaşasın cümle yârânı
Sohbetler eyleyip ihvâncasına

Sonuç

Gerek sıradan bir fert olsun gerekse ilim ve edebiyat çevresinden olsun sosyal hayatta öyle şahsiyetler vardır ki, hayatın değersiz olduğuna ya da ömrün üzüntüyle geçirilmemesi gerektiğine inandıkları için mi bilinmez günlük hayatta yaşadıkları her âna, karşılaştıkları her duruma mizahla yak-

laşıp veya latifeyle süsleyip etrafındakileri güldürürmeyi kendilerine bir yaşam tarzı seçerler. Aslında hayatı ve insanı mizahla izah etmeye çalışan bu şahsiyetlere, sosyal çevre tarafından da sempatiyle yaklaşılmakta ve böylece mizahi kabiliyetlerinin gelişmesine katkı sağlanmaktadır. Sosyal veya edebî çevredeki bu tarz şahsiyetlere "nüktedân bir şahsiyet" veya günümüz tabiriyle "espritüel bir kişi" adlandırmaları yapılmaktadır. Söz konusu nüktedanların bu yönde temayüllerinin olması, aslında nükte ve latife ile olaylara bakacak ince ve kıvrak zekâlarının bulunmasıyla açıklanabilir. İşte çalışmamıza bahis konusu olan klasik Türk edebiyatının divan sahibi son temsilcilerinden Hamâmîzâde İhsan da zarif ve mizaha yatkın şahsiyetiyle üstün zekâsını, nükteli sohbetleri dışında mizahi manzumeleriyle de herkese kabul ettirmiştir. Bu yönüyle ele aldığımız Hamâmîzâde İhsan'ın mizahi kişiliği ile divanında bulunan mizahi manzumeleri hakkında oluşan kanaat ve tespitlerimizi şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. 19. asrın sonu ile 20. asrın ilk yarısında yaşamış olan Hamâmîzâde İhsan'ın nüktedan kişiliği şimdiye kadar *Hamsinâme* adlı eseri ile *Lâf Olsun Diye* kitabında topladığı nükteleriyle bilinmekteydi. Ancak yukarıda verdiğimiz örneklerden anlaşılıyor ki, Hamâmîzâde İhsan'ın *Divânı*'nda bulunup çalışmamıza konu olan *Mizahi Manzumeler*'i de onun nüktedan kişiliğinin güçlülüğünü ortaya koymaktadır.

2. Hamâmîzâde İhsan'ın ortaya koyduğu mizah anlayışı, kimseyi incitme amacı gütmeyen latif, seviyeli bir mizah anlayışıdır. Hamâmîzâde'nin bu seviyeli mizahi yönü kendi döneminde yaşamış olan Orhan Seyfi Orhon, Sadettin Nüzhet Ergun, Yahya Kemâl, Faruk Nafiz Çamlıbel, Süleyman Nazif, Hakkı Süha ve Ali Nihat Tarlan gibi birçok önemli isimden de takdir görmüştür.

3. Hamâmîzâde İhsan'ın manzumelerindeki mizahi ifadelerinde argo ve küfüre rastlanmamış, kendilerine latife yaptığı kişiler yakın çevresindeki dostları olmuştur.

4. Hamâmîzâde İhsan, küçük yaşta babasını kaybetmiş ve ailenin sorumluluğunu çocuk yaşta omuzlarına yüklenmesine rağmen gülmeyi ve güldürmeyi kendine amaç edinmiştir.

5. Hayata daima pozitif bakan insanların bir arada yaşadığı bir yöre olarak kabul edilen ve Anadolu'da fıkra ve nükte gibi gülmece unsurlarıyla özdeşleşen Karadeniz bölgesinde, Trabzon'da doğup çocukluğunu geçirmesi, o sosyal çevrede yetişmesi, Hamâmîzâde İhsan'ın nüktedan bir kişiliğine katkı sağladığı düşünülebilir.

6. Manzumelerinde en fazla takıldığı, alay konusu ettiği şahsiyet, çok sevdiği şair arkadaşı Şâdî'dir.

7. Divan'da Hamâmîzâde'nin okuyucuyu tebessüme sevk eden en dikkate değer mizahi manzumesi "Hamsi Kasidesi"dir. Hamsiden yapılan yemek çeşitlerinden, hamsi yeme adabı ve hamsinin faydalarına kadar pek çok konuya değinen şair, 127 beyitle Türk edebiyatında bir hayvan etrafında kaleme alınan en uzun kasidelerden birini kaleme almıştır.

KAYNAKÇA

AYDIN Bilgen (2002). "Mizah Yaratma Eyleminde Nasrettin Hoca", *Millî Folklor*, Vol. 7, pp. 25-30.

BAL Mehmet Âkif (2007). *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri*, İstanbul: Çatı Yayınları.

ÇİFTÇİ Hasan (1998). "Klâsik İslâm Edebiyatında Hiciv ve Mizah" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10: 139-162.

DURMUŞ İsmail (2005). "Mizah", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXX: 205-206.

GEZGİN Hakkı Sühâ (1940). "Edebî Portreler", *Yeni Mecmua*, 57: 6.

GÜVEN, Hikmet Feridun (2007). "Klasik Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah", *Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2: 578-587.

HAMÂMÎZÂDE İHSAN (1949). *Lâf Olsun Diye*, İstanbul.

İNAL İ. M. Kemal (1988). *Son Asır Türk Şâirleri,* (II Cilt.) İstanbul: Dergâh Yayınları.

İSEN Mustafa; Rıdvan CANIM (1989). *Hamamizâde İhsan: Hayatı Eserleri ve Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAŞGARLI MAHMÛD (2005). *Divânü Lugâti't-Türk,* İstanbul: Kabalcı Yay.

KAYAOĞLU İ. Gündağ (1995). "Hamâmîzâde İhsan ve Hayatı, Eserleri", *Müteferrika*, 7: 97-105.

KORTANTAMER Tunca (2007). *Temmuzda Kar Satmak: Örnekleriyle Geçmişten Günümüze Türk Mizahı,* Ankara: Phoneix Yayınevi.

ÖNGÖREN Reşat (2011). "Tarikat", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XL: 95-105.

SAYILIR Burhan; BABUÇOĞLU Murat (2007). *Hamamizade İhsan Hamsinâme Küçük Balığın Büyük Öyküsü*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

TALU Ercüment Ekrem (1949). "Bir İki Söz de Benden", *Hamâmîzâde İhsan Laf Olsun Diye*, İstanbul.

TARLAN Ali Nihat (1949). "Hamamizâde İhsan'da Nükte ve Zerâfet", *Hamâmîzâde İhsan Laf Olsun Diye*, İstanbul.

TDK (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.

UZUN Mustafa (1997). "Hamâmîzâde Mehmet İhsan", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XV: 435-436.